

doi:10.5559/di.24.2.04

LIBERALIZACIJA I RAZVOJ MEDIJA U KOMUNISTIČKOJ HRVATSKOJ 1960-ih I NA POČETKU 1970-ih

Josip MIHALJEVIĆ
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

UDK: 070.13(497.5)"196/197"
342.732(497.5)"196/197"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 23. 1. 2015.

Ovaj rad je
sufinancirala
Hrvatska zaklada za
znanost projektom
3481 te Hrvatski
institut za povijest
u Zagrebu.

Koristeći se prije svega metodologijom povijesnih znanosti, a bazirajući se na arhivskim izvorima i dostupnoj literaturi, u članku se prikazuje proces liberalizacije medija koji se 1960-ih i na početku 1970-ih odvijao u Hrvatskoj. Taj proces promatra se u kontekstu širih društveno-političkih procesa toga vremena, koje se u hrvatskoj historiografiji najčešće karakterizira kao reformsko. Mediji su u Hrvatskoj u navedenom razdoblju prolazili kroz fazu zamjetnog razvoja u tehnološkom i profesionalnom smislu, ali i u pogledu shvaćanja svoje uloge kao neovisnoga društvenog čimbenika. Presudan utjecaj na proces koji se može nazvati liberalizacijom medija imale su političke promjene u tom razdoblju. Veliki poticaj bio je Ustav SFRJ iz 1963. te politički pad Aleksandra Rankovića 1966., a vrhunac liberalizacije medija u Hrvatskoj dogodio se za Hrvatskoga proljeća. Slomom Hrvatskoga proljeća potkraj 1971. i na početku 1972. godine, u kojem su mediji imali važnu ulogu, proces jačanja slobode medija bio je naprasno prekinut. U članku se proces liberalizacije i njegov kraj promatra ponajprije kroz djelovanje Društva novinara Hrvatske, krovne novinarske organizacije u tadašnjoj Hrvatskoj, te kroz djelovanje tada glavnih hrvatskih medija.

Ključne riječi: liberalizacija, sloboda medija, komunizam, Hrvatska, Društvo novinara Hrvatske

Josip Mihaljević, Hrvatski institut za povijest,
Odjel za suvremenu povijest, Opatička 10,
10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: josip@isp.hr

UVOD

Šezdesete godine 20. stoljeća vrijeme je zamjetnog razvoja medija u svijetu. Taj je globalni razvoj rezultirao time da se u liberalno-demokratskim zemljama sloboda medija počela tretirati kao jedno od temeljnih ljudskih prava. To je značilo da ta sloboda treba biti zakonski zajamčena, da rad medija ne ovisi o državnoj kontroli, da svaku povredu nezavisnosti medija treba rješavati sudska, a ne izvršna, vlast te da su sredstva javnoga priopćavanja obvezna davati cjelovite obavijesti o državnim i javnim poslovima. Hrvatska, kao dio jugoslavenske federacije, nije bila liberalno-demokratska zemlja nego zemlja u kojoj je vladao jednostranački komunistički režim. Ipak, i u Hrvatskoj je spomenuti globalni proces imao svoje reperkusije. Upravo je 1960-ih došlo do određene, iako ograničene, liberalizacije položaja i uloge medija te do razvoja novinarske profesije, što je osnovna teza ovoga članka.

Osim vanjskih utjecaja, veliku ulogu u položaju medija u Hrvatskoj imale su unutarnje društveno-političke promjene, koje su 1960-ih bile vrlo intenzivne. Ono što je ponajviše određivalo cjelokupan društveni razvoj u Hrvatskoj i Jugoslaviji 1960-ih bio je određeni sukob dviju struja unutar Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) (Radelić, 2006, str. 329-378). Jedan dio komunističkoga vodstva bio je reformski usmjeren i tražio je decentralizaciju države i uvođenje određenih elemenata slobodnoga tržišta, dok je drugo krilo, najčešće nazivano dogmatskim i unitarističkim, a čiji je glavni predstavnik bio Aleksandar Ranković, bilo protiv toga. Pošto se Josip Broz Tito 1962. javno založio za decentralizaciju i praktički podržao reformiste, u reformskom duhu donesen je novi jugoslavenski Ustav (1963.) i održan 8. kongres SKJ 1964. godine. Na tom kongresu otvoreno je i nacionalno pitanje, koje se manifestiralo u zahtjevima republika da dobiju veća prava unutar federacije i da afirmiraju svoje nacionalne ekonomije. Zamah reformista 1960-ih doveo je i do pokušaja provedbe privredne reforme, u koju se snažno ušlo 1965., a Rankovićevim političkim padom 1966. došlo je do stanovita popuštanja partijske stege i policijskoga nadzora nad društvom (Oleszczuk, 1981, str. 825). Kao posljedica toga doći će do sve češćih i glasnijih izražavanja drugačijih mišljenja, do jačanja disidentskih i opozicijskih strujanja (Spehnjak i Cipek, 2007). U tom smislu, u Hrvatskoj je bila najvažnija pojava Hrvatskoga proljeća, heterogenoga društvenog pokreta za političku i upravnu decentralizaciju s nacionalnim predznakom, ali i za liberalizaciju političkoga i gospodarskog života, usmjerena protiv etatizma i centralizma, za koje se ustaljeno smatra da je trajalo od objave Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. do uhićenja hrvatskih intelektualaca u siječnju 1972. go-

dine (Dukovski, 2007, str. 28). Prikazane društveno-političke promjene imale su za posljedicu širenje slobode djelovanja raznih kulturnih institucija, ali i samih medija u Hrvatskoj.

METODOLOGIJA

Cilj je članka prikazati proces liberalizacije medija, ponajprije kroz analizu djelovanja Društva novinara Hrvatske (DNH), krovne novinarske organizacije u Narodnoj, odnosno od 1963., Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (SRH), kao i kroz djelovanje glavnih medijskih kuća, što su bili Novinsko izdavačko i štamparsko poduzeće (NIŠP) Vjesnik te Radio-televizija (RTV) Zagreb. Povijest DNH i navedenih medijskih kuća oslikava stanje u kojem su se nalazili tadašnji mediji kao i krhki proces njihove liberalizacije koji se odvijao do početka 1970-ih.

Osnovni pristup istraživanja temelji se na postavkama povijesnih znanosti, ali nije ograničen isključivo na tradicionalni pristup povijesti novinarstva.¹ Ovim istraživanjem nastoji se obuhvatiti širi kontekst društveno-političkih događaja i procesa unutar kojih su se razvijali hrvatski mediji te prikazati pokušaj transformacije masovnih medija u analiziranome razdoblju. Promatra li se s aspekta odnosa medija i politike, što je uži fokus članka, ovo istraživanje u svojem teorijskom pristupu rabi tzv. teoriju instrumentalizacije, koja polazi od pretpostavke da "politika pokušava usmjeravati medije i njihove političke funkcije prema vlastitoj političkoj koristi" (Kunczik i Zipfel, 2006, str. 58).

Analiza se temelji na arhivskoj građi koja se čuva u arhivu Hrvatskoga novinarskog društva (nekadašnji DNH) te građi iz osobnoga fonda Vladimira Bakarića, koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Uz arhivske izvore, upotrijebljen je i onodobni tisak te relevantna literatura.

POLOŽAJ I ULOGA MEDIJA U HRVATSKOJ NAKON USPOSTAVLJANJA KOMUNISTIČKE DIKTATURE

U početnom razdoblju komunističke vlasti u Hrvatskoj nakon 1945. nominalno se i zakonodavno propagiralo načelo slobode medija. Međutim, ako cenzure i nije bilo u formalnom pogledu, ona je postojala u svakodnevnoj praksi (Lopušina, 1991). Jamstvo kontrole medija bilo je državno vlasništvo nad izdavačkim poduzećima i tiskarama, a važnu je ulogu imala i autocenzura. Upravo zbog lakše kontrole, socijalistički model medija, uz odsutnost privatnih medija, karakterizira tendencija koncentriranja svih medija u velika, strogo kontrolirana, poduzeća (Malović, 2004, str. 16). Formirano je nekoliko velikih državnih tiskovina koje su se tiskale u velikim nakladama i koje su uglavnom prenosile službene stavove, davale upute i direktive političkim aktivistima te su služile za prenošenje i

propagiranje službenih stajališta stanovništvu (Spehnjak, 2002). U tom svjetlu treba gledati i tadašnju djelatnost najveće novinske kuće NISP Vjesnik.²

Nakon 1952. započelo je razdoblje prvih društvenih reformi i svojevrsno "omekšavanje" boljševičkoga pritiska na društvo. U novinarstvu je došlo do određenog popuštanja partijske steg i do jačanja samostalnosti i profesionalnosti u uređivanju te do prodora nekih zapadnjačkih utjecaja (Novak, 2005, str. 495). No to razdoblje popuštanja nije dugo trajalo. Nakon političkog razilaženja vrha Partije s Milovanom Đilasom i njegovim "liberalizmom" 1954., SKJ je uveo pojačani nadzor nad novinstvom te je došlo do zastoja u razvoju medijskih sloboda, što je trajalo do kraja 1950-ih.

Koliki je bio politički utjecaj na tadašnje novinstvo razvidno je i iz sjednica DNH-a. Na Dvanaestoj skupštini DNH-a, održanoj 1958. u Zagrebu, izražen je stav da je uloga medija u Hrvatskoj u "pravilnom informiranju javnosti i formiranju javnog mnijenja u pravcu socijalizma" te da su zato dobili priznanje na Sedmom kongresu SKJ i od Josipa Broza Tita osobno. Kao orijentacija je naveden i Titov stav da "svoj zadatak štampa ne može pravilno vršiti ako (...) ljudi iz štampe nemaju puno povjerenje u ostvarenje cilja kome teže radnička klasa i društvo u cjelini".³

POČECI LIBERALIZACIJE

Na početku 1960-ih započet će novi proces liberalizacije, koji će trajati cijelo desetljeće. Već su se na Trinaestoj skupštini DNH-a održanoj 1960., osim uobičajene partijske frazeologije koja je prevladavala na svim poljima društvenoga života, delegati založili i za to da se više piše o "deformiranim partijskim rukovoditeljima koji bi trebali biti predmet kritike medija", što je bilo neuobičajeno u dotadašnjoj praksi.⁴ Usprkos tomu, utjecaj službene politike na rad DNH-a i medija uopće bio je golem. Jedan od zaključaka spomenute skupštine bio je da "Skupština stavlja u zadatak organima Društva i novinarskim organizacijama, da se svestrano angažiraju u proslavi 20-godišnjice Narodnog ustanka u našoj zemlji i pokretanja partizanskih listova", što govori o tome da su novinari imali važnu ulogu u promoviranju vladajuće ideologije. Navedeno je i da DNH i njegove podružnice u idućem razdoblju trebaju organizirati savjetovanja i razgovore s istaknutim predstavnicima društvenoga i političkoga života – "koji novinarima treba da pruže potrebna znanja i orijentaciju za profesionalni rad".⁵ Ovakva praksa nastavljala se, o čemu svjedoči i Šesta plenarna sjednica Upravnog odbora DNH-a iz prosinca 1961., na kojoj je kreiran program rada DNH-a za iduće razdoblje, prema kojem je jedna od točaka "održavanje razgovora s rukovo-

diocima iz raznih područja javnog života barem jednom mjesечно".⁶ Usto je važno naglasiti da je na svoje glavne skupštine DNH redovito pozivao visokopozicionirane političke osobe i partijske dužnosnike koji bi sudjelovali u raspravi, a nekad davali i ključne smjernice.

Ovisnost o politici vidi se i iz zapisnika Četrnaeste skupštine DNH-a održane 1962., na kojoj je naglašeno da DNH i svi novinarski kolektivi svoje planove trebaju formulirati "u svjetlosti zadataka koje je Izvršni komitet SKJ postavio pred organizacije i članstvo SK". No na istoj sjednici naglašeno je i da DNH treba biti društveno-profesionalna organizacija te da kvaliteta novinarskoga posla ne bi trebala zavisiti "od dobre volje i veze s nekim funkcionarom".⁷

Otkad je 1962. unutar Partije došlo do razilaženja oko daljnjeg razvoja Jugoslavije i otkad je otvoreno nacionalno pitanje, počelo je i jačanje pluralizma medija u Hrvatskoj. Ipak, vrh SKJ-a nije želio da unutarpartijska razilaženja izlaze u javnost niti da pisanje medija izmakne kontroli te je nastojao zadržati privid jedinstva. U tom svjetlu treba promatrati Titov stav da tisak mora služiti stvaranju socijalističkoga čovjeka, odnosa i kulture, što ga je iznio u veljači 1963. u razgovoru s delegacijom Saveza novinara Jugoslavije (SNJ). Titova je sugestija bila da su za stvaranje jedinstvene socijalističke kulture nužni jedinstveni jugoslavenski mediji koji bi u kulturnim i vanjskopolitičkim rubrikama pisali usklađeno (Novak, 2010a, str. 160).

Novi Ustav SFRJ donesen 1963. (*Službeni list*, 14/1963) za medije je značio poticaj razvoju i većoj slobodi jer je postulirao slobodniji protok informacija i veću ulogu novinarstva u stvaranju aktivne javnosti. Člankom 39 bila je zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, člankom 34 pravo građana da budu informirani o radu predstavničkih tijela, a članak 87 uvodio je obavezu svih državnih i upravnih tijela da o svojem radu informiraju javnost. Ove odredbe bile su važan element u daljnjem razvoju i promjeni uloge medija.

Na Petnaestoj skupštini DNH-a, održanoj 1964. u Splitu, Drago Auguštín, tajnik Društva, rekao je da su u predustavnim raspravama mediji omogućili da "dođu do izražaja mišljenja svih radnih ljudi o problemima koje bi novi socijalistički ustav morao regulirati" te da su "otvorili sredstva informiranja javnosti i uspjeli da ih ona refleksno iskoristi". Auguštín je istaknuo da su novinari postigli i to da prisustvuju sjednicama Izvršnoga vijeća, što je, uz SR Sloveniju, bila iznimka u Jugoslaviji. Na toj skupštini sudjelovao je i sekretar za informacije Izvršnoga vijeća Sabora SRH Vjekoslav Cvrle, koji je također naglasio da je novim ustavom završeno doba "administrativnog upravljanja", da je znatno promijenjena uloga medija i da novinari nisu samo "potrošači ili interpretatori doga-

đaja kod nas i u svijetu i nisu samo dio javnog mijenja, nego su i kreatori javnog mijenja". No sam je Cvrlje bio svjestan ograničenosti tih novih principa, spomenuvši da pojedina tijela i dužnosnici nisu skloni tomu da se njihova djelatnost kritički analizira.⁸

OGRANIČAVAJUĆI ČIMBENICI

Državni zakoni koji su pravno uređivali pitanje medija, poput Osnovnoga zakona o izdavačkim poduzećima i izdavačkim ustanovama (*Službeni list* 44/1959) ili Zakona o štampi i drugim oblicima informacija (*Službeni list* 45/1960), iako su načelno proglašavali slobodu medija, istodobno su tu slobodu i ograničavali (opširnije vidi Hebrang Grgić, 2000).

No razvoj slobode medija priječio je i niz drugih ograničavajućih čimbenika. U cijelom analiziranom razdoblju vidi se kontradiktornost u načinu razmišljanja samih novinara. Iako su težili neovisnom novinarstvu, nisu razmišljali izvan okvira i ideologije koju je zadavala Partija na vlasti. Tako je na Petnaestoj skupštini DNH-a izražen stav da štampa "ne može i ne smije služiti (...) 'višim interesima' države koja bi bila sila iznad naroda", no takav stav je bio izravno kontradiktoran stavu i zahtjevu (iz istoga govora) da pisanje "počiva na programu Saveza komunista".⁹ Još veće značenje od Programa SKJ za novinare je imala Titova riječ, a takav novinarski odnos prema Titu bio je preslika šire društvene slike. Njegova sugestija bila je programska orijentacija, a praćenje njegova djelovanja i iskazivanje počasti bili su uobičajena praksa.¹⁰

Osim presudnoga političkog utjecaja, novinarske organizacije bile su i pod stalnom kontrolom policije. DNH je morao Sekretarijatu unutrašnjih poslova (SUP) prijaviti održavanje svake svoje skupštine, a SUP je uz prijavu tražio i dostavljanje dnevnog reda skupštine i zapisnike prethodnih skupštinskih sjednica, nakon čega bi davao potvrdu o dozvoli održavanja skupštine.¹¹

Mediji u Hrvatskoj bili su suočeni i s problemom centralizacije. Još od početka stvaranja nove jugoslavenske države nakon 1945. postojala je stroga podjela na provincijski, republički i savezni tisak, a prema tim kriterijima dijelio se papir, davala su se državna sredstva za investicije i opremu, pri čemu su veliku prednost imali savezni mediji. *Borba*, *Politika*, *Komunist*, agencija Tanjug i Radio-televizija Beograd smatrali su se modelom novinarstva koji je trebalo slijediti, a samo ti mediji imali su osigurana sredstva za stalne dopisničke mreže u inozemstvu (Novak, 2010a). Problem centralizacije medija bio je dodatno pojačan od sredine 1950-ih. Naime, nakon Novosadskoga dogovora jezikoslovaca u Jugoslaviji iz 1954., koji je predstavljao korak prema unitarizaciji jezika, vršen je

pritisak i na medije, što je najviše došlo do izražaja nametanjem jedinstvenoga TV-programa Jugoslavenske radio-televizije od studenog 1958. godine (Vončina, 2001, str. 19-25).

Na početku 1962. DNH je izradio platformu razbijanja toga centralizma jugoslavenskog unitarnog informativnog sustava u cilju jačanja položaja hrvatskih, prije svega zagrebačkih, medija.¹² DNH je s novom platformom istupio na plenumu SNJ 1962. te je ona i prihvaćena (Novak, 2005, str. 534-536). Na sličan način 1968. jedinstveni medijski prostor razbijen je i na razini televizijskih programa kad je Ivo Bojanić, direktor RTV Zagreb,¹³ donio odluku da se prekine zajednički TV-dnevnik s RTV Beograd i da se emitira samostalni zagrebački (Vončina, 2003, str. 60-68).

PROFESIONALIZACIJA STRUKE

Neki teoretičari medija smatraju šezdesete godine najkreativnijim hrvatskim novinarskim poslijeratnim godinama (Malović i Selnow, 2001, str. 67). Razvoj hrvatskoga novinarstva 1960-ih vidi se i iz činjenice da se u tom razdoblju novinarska struka profesionalizirala. U tome je svakako veliku ulogu imao DNH, koji je već 1960. izrazio stav da u velike novinske redakcije novinari budu regrutirani javnim natječajem da se prevlada praksa zapošljavanja preko političkih i drugih veza (Novak, 2010a, str. 152). Iste godine DNH je pokrenuo inicijativu da se novinarski položaj što bolje zakonski zaštititi, da se organizacija novinara shvaća ne isključivo kao društvena nego i kao profesionalna organizacija, a istupili su i protiv uvođenja uredničkih kolegija kao novog oblika kontrole rada uredništava.¹⁴ Njihovo zalaganje urodilo je plodom, pa je status novinarskih organizacija promijenjen 1961. kad je DNH postao "društveno-profesionalna organizacija" (Novak, 2010a, str. 156).

U hrvatskom novinarstvu počeli su se širiti utjecaji Zapada, pa je tako na početku 1960-ih DNH organizirao više seminara s predavanjima američkih profesora novinarstva.¹⁵ Mediji su se počeli koncipirati prema tržišnom modelu, a u tom smislu posebno je važan bio razvoj Agencije za marketing, koja je stvorila sustav novinske prodaje. On postoji i danas kao poduzeće "Tisak" (Novak, 2005, str. 585). DNH 1962. je donio odluku da se obnovi časopis *Novinar*, stručni časopis za izobrazbu novinarskih kadrova u Hrvatskoj.¹⁶ U cilju stalnog osposobljavanja i priljeva novinarskih kadrova, NISP Vjesnik je 1964. osnovao Centar za izobrazbu novinarskih kadrova, a ostvarena je i dobra suradnja sa školama za usmjereno obrazovanje kao i s Fakultetom političkih znanosti (Elezović, 1992, str. 503-504). Godine 1964. napisan je i prvi udžbenik novinarske profesije "Suvremeno novinarstvo", koji je uredio Božidar Novak.

Proces profesionalizacije pratio je i proces pomlađivanja novinarskoga kadra, pa se broj novinara stalno povećavao. U svibnju 1958. DNH je brojio 440, u svibnju 1964. već 799 članova, a u lipnju 1971. čak 965 članova.¹⁷ Razvoj novinarske profesije doveo je i do nastojanja da se njihov materijalni i egzistencijalni položaj osigura, o čemu svjedoči i osnivanje fondova solidarnosti novinara.¹⁸

Iako su još i sami sebe percipirali kao "društveno-političke radnike", sredinom 1960-ih došlo je do prvih zahtjeva za promjenom uloge novinara u društvu. Za to je svakako važna Izvanredna skupština DNH-a održana u Rijeci 1965., na kojoj je Milan Beslač upozorio da su mediji previše usmjereni na informacije iz političkih foruma, odnosno na one koje "pretendiraju na to da imaju karakter službenog stava ili ton direktive". Istaknuo je da još nisu afirmirali samostalnost novinarstva i da je to najvećim dijelom rezultat "uglavnom neopravdanog robovanja autoritetu institucije," ali da ujedno ne treba "potcjenjivati ulogu jednog dijela funkcionara republičkih i saveznih foruma, a i jednog dijela foruma nižeg ranga koji vrše pritisak na štampu, radio i televiziju". Beslač je to čak ilustrirao primjerom iz prakse navodeći kako je Leon Geršković, predsjednik Organizaciono-političkog vijeća Sabora, u razgovoru s novinarima inzistirao da odluku o tome što će i u kojem opsegu biti objavljeno o Saboru donosi isključivo sam Sabor, a ne redakcija.¹⁹

Međutim, iako se u prvoj polovici 1960-ih novinarstvo razvijalo više nego ikad prije, ipak je još sredinom toga desetljeća Jugoslavija na tehnološkom planu bila na europskom začelju. Tako je bilo u pogledu pokrivenosti RTV mrežom, jer je većina europskih zemalja već tada imala stopostotnu pokrivenost, i to sa dva, a neke države čak i sa tri programa. Osim toga, Jugoslavija je na europskom začelju bila i po broju radiopretplatnika, kao i po broju televizijskih prijamnika. Na kraju 1963. u Jugoslaviji bilo je 2 280 045 radiopretplatnika, od čega je Hrvatska imala 622 334 pretplatnika, ispred nje bila je Srbija sa 907 042, a iza nje Slovenija (372 186), BiH (233 669), Makedonija (109 352) i Crna Gora (35 463). Prema podacima iz 1962., u Jugoslaviji je jedan TV-prijamnik dolazio na 149 stanovnika, dok je svjetski prosjek bio jedan prijamnik na 24 stanovnika, a prosjek zemalja koje su uvele televiziju bio je jedan prijamnik na 10 stanovnika. Prema procjenama DNH-a iz 1964., neke socijalističke zemlje imale su 1962. znatno bolji omjer broja TV-prijamnika prema broju stanovnika od onoga što je u Jugoslaviji planirano za 1970.²⁰

Ipak, drugu polovicu 1960-ih označit će dinamičniji proces razvoja radija i televizije. Mnogo se uložilo u odašiljače, pa je do kraja 1971. cijelo područje Hrvatske bilo pokriveno

TV-signalom, što je pratio porast broja televizora u kućanstvima (Vončina, 2003, str. 9-10). U Hrvatskoj je 1960. bilo prijavljeno 388 220 radijskih te 9179 TV-prijamnika, a 1972. to je naraslo na 824 199 radijskih i 592 603 TV-prijamnika (Galić, 1986, 228). Važno je pritom naglasiti da je 1961. uvedena obveza plaćanja TV-pretplate.

NOVI POTICAJI LIBERALIZACIJE U DRUGOJ POLOVICI 1960-ih

Nakon političkoga pada čelnoga čovjeka Uprave državne sigurnosti (Udba) Aleksandra Rankovića 1966., hrvatski mediji dobili su nov poticaj za promjenu svojega položaja u društvu. Godine 1967. održana je Šesnaesta skupština DNH-a, na kojoj je najveća pozornost posvećena ostvarivanju ustavnih odredbi o javnosti rada političkih institucija, a još je jače naglašena želja da "uloga štampe, radija i televizije nije u tome da budu servis foruma, ne da budu pasivni ili nezainteresirani promatrač društvenih zbivanja već da se angažiraju i budu u tim kretanjima jedan od odlučujućih faktora".²¹ Ovakvim nastojanjima novinari su – neki svjesno, neki nesvjesno – djelovali prema promjeni političke prakse, ali ne i samoga političkog sustava. DNH nikad nije javno propagirao ništa što bi u pitanje dovodilo vladajući socijalistički poredak. Zbog toga ne začuđuje što je DNH, pošto je zagrebački list *Telegram* u ožujku 1967. objavio Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, taj čin ipak osudio.²²

Unatoč osudi Deklaracije, DNH je nastavio provoditi promjene u liberalizacijskom smjeru. Na svojoj Drugoj plenarnoj sjednici 1967. Društvo je iznijelo stav da se hrvatsko novinstvo treba zalagati za "postavljanje različitih ustanova i organa vlasti kao servisnih institucija proizvođača i gradjana, potpuno odlučivanje gradjana o svim pitanjima javnog života, ukidanje raznih privilegija i birokratskih odnosa, javnost rada svih organa, organizacija i pojedinaca, punu zaštitu čovjeka i njegove ličnosti, radikalne promjene u sadržaju i načinu rada društveno-političkih organizacija, dosljedno uvođenje društvene kontrole i kritike".²³ Hrvatsko novinarstvo tada je u ostvarivanju principa neovisnijih medija, prema stajalištu DNH-a, prednjačilo u Jugoslaviji.²⁴

Iste godine u Splitu je održan i Sedmi kongres SNJ, koji je pridonio osjetnom osamostaljivanju novinarske profesije od utjecaja političkih foruma, jer se na njemu i SNJ založio za izgradnju otvorenoga društva u Jugoslaviji, za otvorenost svih izvora informacija sredstvima masovnoga komuniciranja i protiv skrivanja društvenih poslova od očiju javnosti.²⁵ Izjasnio se i protiv restriktivnih odredbi prijedloga novoga zakona o štampi, što je na kraju rezultiralo odgodom njegova donošenja (Novak, 2010b, str. 170). Slijedeći zaključke ovoga kon-

gresa, delegacija SNJ na čelu s tadašnjim predsjednikom B. Novakom posjetila je 26. listopada 1967. predsjednika Saveznog izvršnog vijeća (SIV) Miku Špiljaka i podsjetila ga na ustavnu odredbu o javnosti rada svih državnih i javnih ustanova i predložili su da se sjednice SIV-a otvore za novinare, što je Špiljak i prihvatio.²⁶ Ta praksa ubrzo je napuštena na intervenciju J. Broza Tita i Edvarda Kardelja, koji su smatrali da je to "pretjerivanje" u primjeni ustavnih načela (Novak, 2010b, str. 170).

Razvoj novinarske profesije pratilo je i osnivanje brojnih novih i razvoj već postojećih novinskih publikacija. NIŠP Vjesnik, na čijem je čelu, nakon desetogodišnjeg mandata Đure Kladarina, od 1963. do 1971. bio B. Novak, uz dnevnik *Vjesnik* izdavao je i dnevnik *Večernji list* te tjednik *Vjesnik u srijedu* (VUS). Uz ta najvažnija, NIŠP Vjesnik izdavao je i brojna druga specijalizirana i revijalna izdanja: *Arena*, *Izbor*, *Moto magazin*, *Plavi vjesnik*, *Sportske novosti*, *Start*, *Studio*, *Sve oko nas*, *Svijet*, *Vikend*. Osim Vjesnikovih, javljala su se i brojna druga izdanja. Posebno su se nakon 1966. pa do gušenja Hrvatskoga proljeća razvijali omladinski listovi: *Omladinski tjednik*, *TLO-Tjedni list omladine Hrvatske*, *Polet*, *Pop Expres*. Neki autori smatraju da je upravo kroz omladinski tisak i započela politizacija kulture ne samo u Hrvatskoj nego i na razini čitave federacije (Zubak, 2014, str. 39). Najveći broj novih listova osnovan je 1971. godine, a među najvažnijima bili su *Hrvatsko sveučilište*, *Hrvatski tjednik*, *Hrvatski gospodarski glasnik* i *Nedjeljna Dalmacija*.

MEDIJI I HRVATSKO PROLJEĆE

Udar na Udbu 1966. donekle je oslobađao hrvatske medije, u kojima se povećavao prostor slobode. U razdoblju Hrvatskoga proljeća većina hrvatskih medija zastupala je hrvatske republičke interese. Na djelatnost Vjesnika i RTV Zagreb sve se više odražavala tadašnja politička atmosfera u hrvatskom društvu, koje se sve više okretalo hrvatskom nacionalnom identitetu, ali i nekim principima građanskoga društva i demokracije. Treba pritom naglasiti da su tiskani mediji bili predvodnici u promoviranju reformske politike Hrvatskoga proljeća, dok su radio i televizija bili nešto suzdržaniji, što ne iznenađuje, s obzirom na to da su, kao najrasprostranjeniji mediji, bili pod posebnom paskom vlasti (Vončina, 2003, str. 94). Poticaj slobodi medija u Hrvatskom proljeću davalo je i hrvatsko političko rukovodstvo, što se vidi i iz činjenice da je Džeta sjednica CK SKH (1970.) bila prva koju je u cijelosti prenosio RTV Zagreb (Novak, 2005, str. 620).

Jedna od najvažnijih tiskovina u Hrvatskoj bio je *VUS*, koji se od sredine 1960-ih profilirao kao politički tjednik u ko-

jem se najviše razvijalo istraživačko novinarstvo. Nakon Rankovićeve pada, bio je angažiran u pisanju protiv prevelikog utjecaja Udbe i jugounitarizma, zalagao se za politiku "čistih računa" među republikama, ali i za tržišnu privredu i neke principe građanskoga društva, što se dotad smatralo gotovo kontrarevolucionarnim djelovanjem. Zbog toga su ga sve češće napadali centralisti iz Beograda, rukovodstva iz BiH, generali JNA i boračke organizacije (Novak, 2005, str. 557).

Proces liberalizacije medija nije tekao bez otpora. Kako su zahtjevi za "federiranjem" Jugoslavije postajali sve "glasniji", savezni politički vrh nastojao je povratiti svoj, u određenoj mjeri izgubljen, utjecaj na medije. U siječnju 1968. Izvršni komitet Centralnoga komiteta (IK CK) SKJ izradio je dokument "Informacija o problemima položaja i uloge sredstava javnog komuniciranja", a Predsjedništvo Savezne narodne skupštine na javnu je raspravu uputilo Teze novoga Zakona o štampi. Oba dokumenta bila su u velikoj mjeri u suprotnosti s konceptom slobodnoga novinstva i odstupala su od dostignute razine slobode medija (Novak, 2010b, str. 171). O tim dokumentima raspravljalo se na Plenarnoj sjednici DNH-a 2. travnja 1968., u čijim se zaključcima ustrajalo na tome da odgovornost za informiranje ne počiva samo na novinarstvu nego na svim društvenim čimbenicima odgovornima za provođenje ustavnih načela o javnosti rada i prava javnosti na informacije o radu državnih tijela.²⁷ Uz DNH, Teze novoga Zakona o štampi odbio je i SNJ, koji je odlučio izraditi protuprijedlog – Teze Zakona o informiranju – koji je poslao Saveznoj narodnoj skupštini.²⁸ DNH i SNJ zalagali su se za proširenje medijskih sloboda, temeljeći to na smanjenju političke kontrole novinarstva i otvorenosti državnih tijela medijima. Na kraju je Partija odustala od Kardeljeva zakona, a SNJ je donio odluku da nije potreban savezni zakon o informiranju, nego da to treba uređivati svaka republika zasebno (Novak, 2005, str. 609).

Vrhunac slobode medija u Hrvatskoj bila je sredina 1971. godine. Pregled novina i časopisa iz razdoblja Hrvatskoga proljeća pokazuje kako je ideja klasne borbe polako padala u drugi plan, osim u dogmatskim komunističkim krugovima. Osim što su mediji doživjeli veliku ekspanziju,²⁹ Osamnaesta skupština DNH-a održana u lipnju 1971. bila je prva na kojoj je Društvo jasno izrazilo političku podršku hrvatskom nacionalnom reformističkom pokretu. Tadašnji predsjednik DNH Ivan Kocon, govoreći o stanju u hrvatskom novinstvu od 1969. do 1971., rekao je da je to "razdoblje intenzivnog političkog života, od priprema do objavljivanja ustavnih amandmana, javnih rasprava" koje unose "nove bitne elemente za potpuno konstituiranje republičke državnosti i suvereniteta, nacionalne afirmacije kao snažne osnove ravnopravnosti na-

roda i narodnosti socijalističke Jugoslavije". Uz ponavljanje stava da nije potrebno donošenje saveznoga zakona o informiranju, nego da to treba rješavati republičkim zakonima, Kocon je kao najveći uspjeh medija u Hrvatskoj naveo "široku politizaciju ljudi" koja se temeljila na Desetoj sjednici CK SKH.³⁰

UTJECAJ POLITIČKIH STRUKTURA NA PROCES LIBERALIZACIJE

Liberalizacija medija u Hrvatskoj odvijala se pod velikim utjecajem tadašnjih političkih struktura. Na zamah hrvatskoga novinarstva u velikoj je mjeri utjecala pojava nove generacije političara koja se zalagala za društvene reforme. U tom smislu važan događaj bio je dolazak Mike Tripala na dužnost sekretara Gradskoga komiteta SKH Zagreb 1962., koji je podržavao aktivnost DNH u akcijama jačanja samostalnosti novinarstva i objektivnog informiranja. Ovu je politiku tada poticao i u velikoj mjeri oblikovao i vodeći hrvatski političar Vladimir Bakarić, a najsnažniji zamah ona će dobiti na Osmom kongresu SKJ 1964., kad joj je formalnu podršku dao i Tito.

Iako su se hrvatski mediji 1960-ih sve više okretali prema praksama zapadnoga svijeta, svako djelovanje u tom liberalnom smjeru odvijalo se uz samorazumljivu postavku da se sve temelji na programu SKJ. Ni DNH nikad nije dovodio u pitanje presudan utjecaj SKJ na rad medija. Tako je na Sedamnaestoj skupštini DNH-a u lipnju 1969. izražen stav da je "od presudne važnosti djelovanje avangardne snage Saveza komunista i u skladu s tim subjektivna ideološka orijentacija i sposobnost novinara da ideje Saveza komunista svakodnevno provodi u život".³¹

Kao prvo ime hrvatskoga političkog rukovodstva, Bakarić je najviše utjecao na pisanje listova od samoga početka komunističke vlasti u Hrvatskoj. O njegovim razgovorima s novinarima i urednicima i njegovu utjecaju na medije svjedoče zapisnici koji se čuvaju u njegovoj ostavštini.³² Bakarićeva riječ veliku je važnost imala i u DNH-u, o čemu svjedoče stenografski zapisnici sjednica i skupština toga društva. Sve do sloma Hrvatskoga proljeća on se s B. Novakom redovito sastajao i razgovarao o planovima i pisanju Vjesnikovih izdanja, pri čemu treba naglasiti da je i Novak svojevremeno dolazio i tražio Bakarićevo mišljenje. Novak je vjerojatno u Bakariću vidio jednog od glavnih nositelja reformske politike koju je i sam podržavao, pa je u svojem pisanju o važnim društveno-političkim temama redovito tražio Bakarićevu preporuku i naputak.³³ I drugi urednici često su samoinicijativno dolazili Bakariću tražeći savjet o nekom osjetljivom pitanju ili dozvolu za objavu nekih informacija.³⁴

Novak naglašava da je DNH već 1962. odbacio shvaćanje novinara "koji dolazi po upute u partijske forume i zatim ih ostvaruje u medijima" (Novak, 2005, str. 536), no ne navodi da

je upravo on sve do njegova uklanjanja 1971. redovito posjećivao Bakarića i od njega tražio savjete. Novak je, kao i drugi novinari reformističkog usmjerenja, tražio podršku reformističkoga dijela hrvatskoga političkog rukovodstva, kojem je gotovo sve do 1970. pripadao i Bakarić. Hrvatsko reformističko političko rukovodstvo bilo je u velikoj mjeri jedinstveno sve do jeseni 1970., kada struja s Bakarićem na čelu počinje oštro kritizirati NIŠP Vjesnik i RTV Zagreb.³⁵ Na drugoj strani bilo je krilo na čelu s Tripalom i Savkom Dabčević-Kučar, koji su smatrali da nije riječ o opasnosti za socijalizam, nego da je to posljedica pluralizacije političkoga života.

Kad se u proljeće 1971. i Tito otvoreno pridružio ovim napadima, došlo je do konačnog rascjepa u hrvatskom političkom vrhu. U partijskim raspravama mediji u Hrvatskoj bili su jedna od glavnih tema. RTV Zagreb, uredništva Vjesnika, listovi Matice hrvatske, kao i neki omladinski listovi, optuživani su za nacionalizam, šovinizam i nesocijalističko ponašanje. Direktori Vjesnikovih izdanja i RTV Zagreb podržavali su stajališta hrvatskoga reformističkog političkog krila koje su predvodili Dabčević-Kučar i Tripalo, upozoravajući da je unitarizam najveća opasnost koja ugrožava postignute slobode izražavanja, a da je ono što ovi nazivaju opasnošću od hrvatskoga nacionalizma samo dokaz demokratskih sloboda i pozitivne politizacije društva (Novak, 2005, str. 672-673). No Titova kritika medija i presuda Hrvatskom proljeću u Karađorđevu dovela je do toga da su na prijelazu sa 1971. na 1972. s dužnosti smjenjivani brojni reformistički usmjereni novinari, a na njihova mjesta dolazili su oni spremniji ispunjavati nove političke zahtjeve. Bakarić je prema medijima u Hrvatskoj ponovno zadobio odlučujući utjecaj. U intervjuu *Vjesniku*, na samom kraju 1972., kritizirao je hrvatske medije te naglasio da je "partijska linija (...) obavezna za novinare kao i za svakoga drugoga, i da on treba da radi svoj posao na toj liniji".³⁶

KRAJ LIBERALIZACIJE MEDIJA

Izravan povod za otvoreni rascjep u hrvatskim medijima bila je Titova osuda Vjesnika na sjednici u Karađorđevu. Pošto su zaključci sjednice emitirani 3. prosinca 1971., među novinarima u Hrvatskoj otvorio se sukob jer su mnogi i dalje nastavili davati podršku reformskoj politici. Još u prosincu 1971. DNH je stajao na reformističkim pozicijama, jer, iako su javno izrazili podršku Titovim stavovima i ocjenama medija, istodobno su odbacili svu paušalnu i neargumentiranu kritiku.³⁷ No već istoga mjeseca došlo je do smjena, uhićenja i isključivanja iz javnoga života nepodobnih novinara te do cenzure i ukidanja brojnih listova (Stipčević, 2005, str. 8-10). VUS je od vlasti okarakteriziran kao perjanica "maspoka", pa je s mjesta glavnog

urednika smijenjen Krešimir Džeba, a Novak je smijenjen s mjesta direktora VUS-a i direktora NIŠP Vjesnik. Novaka će kao v. d. direktora kratko zamijeniti Davor Šošić (1971.–1972.), a 1972. novi direktor postao je Mirko Peršen (Peršen, 1990, str. 518-521). Na sličan način smijenjeno je i vodstvo RTV Zagreb. Direktor RTV-a, Ivo Bojanić, koji je na toj dužnosti bio od 1963., dao je ostavku, a slijedili su ga direktor Televizije Tomislav Golubović, direktorica Radija Lucija Spajić te šef TV-programa Branko Lentić. Na Radiju je došlo do pravoga pogroma i na nižim razinama, a u samom RTV-programu došlo je do skidanja emisija i serija koje su okarakterizirane kao nacionalističke ili nesocijalističke (Vončina, 2003, str. 105-106). Uz gušenje slobode medija, pojačana je i cenzura nad cjelokupnim izdavaštvom, koja je išla čak dotle da je 1972. spaljena cjelokupna naklada *Hrvatskoga pravopisa*, rađenog prema uputama Pravopisne komisije Matice hrvatske.

Konačni obračun sa slobodom novinarstva u Hrvatskoj na republičkoj razini bila je Izvanredna izborna skupština DNH-a 12. lipnja 1972., na kojoj je osuđeno djelovanje vodstva DNH-a u vrijeme Hrvatskoga proljeća. Na ovoj skupštini za novu predsjednicu izabrana je Dara Janeković, koja je u svojem izlaganju posebno kritizirala stavove o politizaciji i republičkoj državnosti izražene na prethodnoj skupštini održanoj 1971. Janeković je razdoblje od lipnja 1971. do lipnja 1972. okarakterizirala kao "razdoblje snažnog razmaha antisocijalističkih snaga u Hrvatskoj i poraza koje su one doživjele na XXI sjednici predsjedništva SKJ i nakon nje". Na skupštini je utvrđena i programska orijentacija kojom se svakom novinaru poručilo da će mu biti lakše "ukoliko se neodvojivo od profesionalnog djelovanja smatra društveno-političkim radnikom, što i jest" te mu se naglašava da je nužno "prevladati ozbiljna zaostajanja u ideološkom i teorijskom radu", što zahtijeva "razradu i poboljšanje dugoročne politike na marksističkom formiranju kadrova za znanstveni, teorijski, publicistički političko-propagandni i masovni idejni rad". Ova je skupština zahtijevala "jačanje utjecaja politike i ideologije SK na planu izdavačke, publicističke i informativno propagandne djelatnosti" te je konstatirano da "Potpuno 'samostalne štampe' nema, pa ne može biti i 'neovisnih novinara'".³⁸

Kampanja javnih prozivki protiv novinara koji su podržavali reformsku politiku Hrvatskoga proljeća provodila se sve do sredine 1973., kada je Sud časti DNH-a donio odluku o isključenju "proskribiranih" novinara iz novinarske struke (Novak, 2005, str. 714-715). Proces gušenja liberalizacije medija pravno je dovršen u travnju 1973., kada je objavljen Zakon o sprečavanju zloupotrebe slobode tiska i drugih oblika informiranja (*Službeni list*, 22/1973), koji je sadržavao niz restriktivnih odredbi. Ovaj zakon, koji je bio na snazi sve do 1990.,

ZAKLJUČAK

kao i novi Krivični zakon iz 1976., koji je sadržavao restriktivne odredbe o neprijateljskoj propagandi i kontrarevolucionarnoj djelatnosti, zbog svojega represivnog karaktera gotovo su potpuno ugušili slobodu medija, stavljajući ih pod čvrstu partijsku kontrolu (Hebrang Grgić, 2000).

U pitanju razvoja slobode medija u svijetu, šezdesete su bile razdoblje velikoga napretka. Taj proces imao je svoj odjek i u Hrvatskoj, unatoč tomu što je Hrvatska tada živjela u uvjetima komunističke diktature. U Hrvatskoj je 1960-ih došlo do osjetnog razvoja medija: od povećanja broja medija, preko profesionalizacije novinarske struke, pa sve do dostizanja veće razine kritičnosti novinskih članaka. Veliki poticaj procesu koji se može nazvati liberalizacijom medija bio je Ustav iz 1963. godine, koji je propisivao obavezu javnosti rada svih državnih tijela te pravo građana da budu informirani. Drugi veliki poticaj bio je Rankovićev politički pad 1966. i smanjivanje ovlasti Udbe. Hrvatski mediji sve su se više kretali prema građanskom shvaćanju pojma javnosti i svoje uloge, a predstavljena ograničena liberalizacija bila je korak prema ispunjavanju takve uloge medija.

Ipak, taj proces bio je opterećen brojnim ograničavajućim čimbenicima, od kojih je jedan bio presudan, a to je utjecaj političkih struktura. Širenje slobode medija u velikoj je mjeri ovisilo o tome smatraju li politički vrhovi te promjene poželjnima ili ne. Dok je hrvatsko političko rukovodstvo bilo jedinstveno i provodilo reformističku politiku, i mediji u Hrvatskoj slijedili su taj smjer. Kad se političko rukovodstvo podijelilo, podijelili su se i mediji, pa su oni koji su ostali na strani reformista porazom toga krila došli na udar. Novinarski kadar koji je nosio proces liberalizacije bio je vezan uz reformski usmjerenost krilo SKH/SKJ i s njime je dijelio istu sudbinu. Vrhunac reformske politike, a s njima i vrhunac liberalizacije medija u Hrvatskoj, dogodio se za Hrvatskoga proljeća. Međutim, slomom Hrvatskoga proljeća, u kojem su mediji imali važnu ulogu, proces jačanja slobode izražavanja i široke politizacije javnosti bio je naprasno prekinut. Komunistička vlast, odnosno onaj njezin dio koji je prevladao na početku 1970-ih, smatrao je da treba "dokraja potisnuti shvaćanja da su štampa i radio neki izolovani i samostalni politički faktori, koji sami stvaraju i izražavaju javno mišljenje" te su od medija tražili ispunjavanje funkcije koja im je bila namijenjena od samoga početka komunističke vlasti – da "u potpunosti, kao instrumenti političke borbe, služe stvari socijalizma" (Janković i Čolaković, 1963, str. 518).

BILJEŠKE

¹ Opširnije o tome Erjavec, 2008.

² NIŠP Vjesnik nastao je 1946. kad se dnevnik *Vjesnik* s drugih 11 listova udružio u Novinsko poduzeće Narodna štampa, a 1952. promijenilo je ime u Vjesnik Narodne fronte Hrvatske, novinsko, izdavačko i štamparsko poduzeće (Peršen, 1990, 518-521).

³ Hrvatska (dalje: HR) – Arhiva Hrvatskog novinarskog društva (dalje: AHND), Stara arhiva (dalje: SA), kut. 395-396, mapa 395, XII godišnja skupština DNH, 31. V. 1958., Izvještaj Viktora Knivalda, drugi dio, str. 1, 10.

⁴ HR-AHND, XIII Glavna skupština DNH, 30. V. 1960., Stenografski zapisnik.

⁵ HR-AHND, XIII Glavna skupština DNH, 30. V. 1960., Zaključci Glavne skupštine.

⁶ HR-AHND, Sjednice Predsjedništva DNH, Zapisnik 23. sjednice Predsjedništva DNH, 27. III. 1962., Zaključci VI plenarne sjednice Upravnog odbora DNH od 7. XII. 1961., str. 1.

⁷ HR-AHND, XIV skupština DNH, 28. V. 1962., Stenografski zapisnik, str. 23, 32-37.

⁸ HR-AHND, XV glavna skupština DNH, 23. V. 1964., Stenografski zapisnik, str. 12-13, 73, 78-79.

⁹ HR-AHND, XV glavna skupština DNH, 23. V. 1964., Stenografski zapisnik, str. 52, 45.

¹⁰ O Titovom utjecaju na novinare vidi HR-AHND, SA, kut. 395-396, mapa 396, Izvanredna skupština DNH od 18. III. 1961., Pismo upućeno Titu; XV glavna skupština DNH, 23. V. 1964., Stenografski zapisnik, str. 112.

¹¹ HR-AHND, SA, kut. 395-396, mapa 395.

¹² Opširnije vidi: HR-AHND, Sjednice Predsjedništva DNH 3. lipnja 1960. – 26. svibnja 1962.

¹³ Svoj temelj RTV Zagreb ima u osnivanju Radio Zagreba 1926., a osnutkom televizije 1956. može se govoriti o medijskoj kući pod tim nazivom. Prvi direktor RTV Zagreb bio je Ivan Šibl (do 1963.). Opširnije: Galić, 1986, 131-147.

¹⁴ HR-AHND, XIII Glavna skupština DNH, 30. V. 1960.

¹⁵ HR-AHND, XIV skupština DNH, 28. V. 1962., Stenografski zapisnik, str. 11; XV glavna skupština DNH, 23. V. 1964., Stenografski zapisnik, str. 22.

¹⁶ HR-AHND, Zapisnik 23. sjednice Predsjedništva DNH, 27. III. 1962., Cirkularno pismo Predsjednika DNH od 15. I. 1962. upućeno novinskim redakcijama.

¹⁷ HR-AHND, SA, kut. 395-396, mapa 395, XII godišnja skupština DNH, 31. V. 1958., Popis redovnih članova DNH; XV glavna skupština DNH, 23. V. 1964., Stenografski zapisnik, str. 16; XVIII skupština DNH, 7. VI. 1971., Stenografski zapisnik, str. 21.

¹⁸ HR-AHND, Izvanredna skupština DNH, 6. II. 1971., Stenografski zapisnik, str. 15-16.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 239-258

MIHALJEVIĆ, J.:
LIBERALIZACIJA...

¹⁹ HR-AHND, Izvanredna skupština DNH, 28. V. 1965., Stenografski zapisnik, str. 9-10, 13-14.

²⁰ HR-AHND, XV glavna skupština DNH, 23. V. 1964., Stenografski zapisnik, str. 37-41.

²¹ HR-AHND, XVI glavna skupština DNH, 7. IV. 1967., Izvještaj predsjednika DNH Drage Augušтина od 5. IV. 1967., str. 5.

²² HR-AHND, XVI glavna skupština DNH, 7. IV. 1967., Stenografski zapisnik, str. 24-26.

²³ HR-AHND, Sjednice upravnog odbora DNH, Upravni odbor (Plenum), sjednica 11. XI. 1967., Stenografski zapisnik, str. 6.

²⁴ HR-AHND, XVI glavna skupština DNH, 7. IV. 1967., Stenografski zapisnik, str. 19.

²⁵ HR-AHND, XVI glavna skupština DNH, 7. IV. 1967., Statut SNJ, VII Kongres SNJ.

²⁶ HR-AHND, Sjednice Predsjedništva DNH, Sjednica 9. XI. 1967., "Informacija o razgovoru Predsjednika SIV-a sa predstavnicima SNJ".

²⁷ HR-AHND, Sjednice Predsjedništva DNH, Sjednica 2. IV. 1968.

²⁸ HR-AHND, Sjednice Predsjedništva DNH, Sjednica 21. XII. 1968., "Predlog Predsjedništva Saveznog odbora SNJ na Teze za pravno regulisanje oblasti informacija".

²⁹ Poseban je bio razvoj lokalnih kao i medija (listova) u tvornicama. Tada je u Hrvatskoj bilo više od 20 lokalnih i oko 150 tvorničkih listova te više od 50 lokalnih radio stanica. HR-AHND, XVIII skupština DNH, Zagreb, 7. VI. 1971., Stenografski zapisnik, str. 45-46.

³⁰ HR-AHND, XVIII skupština DNH, 7. VI. 1971., Stenografski zapisnik, str. 34-37, 41.

³¹ HR-AHND, XVII skupština DNH, 14. VI. 1969., Stenografski zapisnik, str. 12.

³² HR – Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA) – Osobni fond Vladimira Bakarića (f. 1002), kut. 25, 63, 66.

³³ Vidi npr. HR-HDA-1002, kut. 68, Razgovor s Božom Novakom o planovima Vjesnika i pisanju *Vjesnika*, 11. IV. 1968.

³⁴ Vidi npr. HR-HDA-1002, kut. 70, Razgovor dr. V. Bakarića sa redakcijom lista *Vjesnik*, 30. VI. 1969.

³⁵ HR-HDA-1002, kut. 71, Zapisnik sastanka Koordinacionog odbora i IK kao i sastanka sa predstavnicima štampe i RTV / Izdvojena diskusija dr. Bakarića, 23. X. 1970.

³⁶ "Dr Vladimir Bakarić u 'Vjesniku'", (29. XII. 1972.), *Vjesnik*, str. 1; vidi i HR-HDA-1002, kut. 73, "Naznake za razgovor s dr Vladimirom Bakarićem u NIŠP 'Vjesnik' u Zagrebu 28. prosinca 1972."

³⁷ "Bezrezervno prihvaćena Titova ocjena", (15. XII. 1971.), *Večernji list*, str. 5.

³⁸ HR-AHND, XIX izvanredna izborna skupština DNH, 12. VI. 1972., Stenografski zapisnik, str. 16, 17, 53, 54, II/41, II/43.

BIBLIOGRAFIJA

Arhivski izvori

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1002, Osobni fond Vladimir Bakarić (HR-HDA-1002).

Hrvatska, Arhiv Hrvatskog novinarskog društva, Zagreb (HR-AHND).

Službeni akti

Osnovni zakon o izdavačkim poduzećima i izdavačkim ustanovama. *Službeni list FNRJ*, 44/1959.

Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. *Službeni list SFRJ*, 14/1963.

Zakon o sprečavanju zloupotrebe slobode tiska i drugih oblika informiranja. *Službeni list SFRJ*, 22/1973.

Zakon o štampi i drugim oblicima informacija. *Službeni list FNRJ*, 45/1960.

Novinski izvori

Bezrezervno prihvaćena Titova ocjena, (15. XII. 1971.), *Večernji list*, str. 5.

Dr. Vladimir Bakarić u 'Vjesniku', (29. XII. 1972.), *Vjesnik*, str. 1.

Literatura

Dukovski, D. (2007). *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*. Zagreb: Alinea.

Elezović, S. (1992). *Povijesni razvoj komuniciranja: Vrste i oblici kroz stoljeća*. Zagreb: A.G.M.

Erjavec, K. (2008). How to study the history of journalism? Critical reflection on the directions of the history of journalism. *Medijska istraživanja*, 14(1), 21–34.

Galić, R. (1986). *Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji: 1926-1986*. Zagreb: Školska knjiga.

Hebrang Grgić, I. (2000). Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 3, 117–134.

Janković, D. i Čolaković, R. (Ur.) (1963). *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*. Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta.

Kunczik, M. i Zipfel, A. (2006). *Uvod u Znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

Lopušina, M. (1991). *Crna knjiga: Cenzura u Jugoslaviji 1945-91*. Beograd: Fokus.

Malović, S. (2004). *Medijski prijevori*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

Malović, S. i Selnow, G. W. (2001). *The people, press, and politics of Croatia*. London: Praeger.

Novak, B. (2005). *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden marketing.

Novak, B. (2010a). Pritisci i otpori: Pedesete – doba početne živosti. U M. Bošnjak (Ur.), *HND – prvo stoljeće: Hrvatsko novinarsko društvo 1910.–2010.* (str. 145–163). Zagreb: HND.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 239-258

MIHALJEVIĆ, J.:
LIBERALIZACIJA...

Novak, B. (2010b). Doba reformi: Sedam povijesnih godina. U M. Bošnjak (Ur.), *HND – prvo stoljeće: Hrvatsko novinarsko društvo 1910.–2010.* (str. 165–197). Zagreb: HND.

Oleszczuk, T. (1981). The liberalization of dictatorship: The Titoist lesson to the Third World. *The Journal of Politics*, 43(3), 818–830. doi:10.2307/2130639

Peršen, M. (Ur.) (1990). *Vjesnikov leksikon 1940–1990.* Zagreb: Vjesnik.

Radelić, Z. (2006). *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza.* Zagreb: Školska knjiga/Hrvatski institut za povijest.

Spehnyak, K. (2002). *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945.-1952.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest/Dom i svijet.

Spehnyak, K. i Cipek, T. (2007). Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945.-1990. *Časopis za suvremenu povijest*, 39(2), 255–297.

Stipčević, A. (2005). Tiskari kao cenzori u Hrvatskoj: 1945. – 1990. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 48(3/4), 1–15.

Vončina, N. (2001). *RTV Zagreb 1959.-1964. Prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj IV.* Zagreb: Hrvatski radio.

Vončina, N. (2003). *Najgledanije emisije 1964.-1971. Prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj V.* Zagreb: Hrvatska radiotelevizija.

Zubak, M. (2014). Omladinski tisak i kulturna strana studentskoga pokreta u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (1968.–1972.). *Časopis za suvremenu povijest*, 46(1), 37–53.

Liberalization and Development of the Media in Communist Croatia in the 1960s and Early 1970s

Josip MIHALJEVIĆ
Croatian Institute of History, Zagreb

This article shows the process of liberalization of the media that took place in the 1960s and early 1970s in Croatia. By using the methodology of historical sciences and based on previously unpublished archival sources and relevant literature, the author researches this process in the context of wider social and political processes of the 1960s, which Croatian historians usually characterize as the reform period. For the Croatian media, this period was a phase of significant development in both the technological and professional sense, but also in terms of criticism in which the media started to change their role as an independent social factor. Numerous Croatian journalists started to adopt the liberal concept of the public sphere and the role of media, but the process was stopped by the highest political officials in late 1971 and early 1972. The liberalization process and its end is analyzed through the activities of the Croatian

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 239-258

MIHALJEVIĆ, J.:
LIBERALIZACIJA...

Journalists Society, the umbrella organization of journalism in the Socialist Republic of Croatia and through the activities of the biggest Croatian media companies of that time.

Keywords: liberalization, freedom of the media, communism, Croatia, Croatian Journalists Society